

kiváltott hatás egyforma legyen. Ezt a pontosságot azonban egy fordítótól sem várhatjuk.

A versfordítások esetében nem a szavak egyezőségét kell keresnünk, hanem a jelentés átmentésének mozzanataira kell figyelniük. Főnnáll az az általános igazság, hogy a fordító a költő vetélytársa, természetesen akkor, ha jó a fordító.

Ezenkívül a fordítás szóban benne van a változtatás jellege is. Mégis, a versfordításnak más nyelvű, írásbeli tolmácsolásnak kell lennie, annak ellenére, hogy a fordítás kizárja a tökéletes átültetést.

De nézzük, mit mond a Pap József-versek fordítója, Sava Babić a *Rane po krilima* című kötet bevezetőjében: „A Pap-versek fordítása bonyolult vállalkozás, de mégis csalogató... Verseinek egy része többé-kevésbé nem változik a különböző fordítások alkalmával, azonban verseinek nagyobb hányadában eltérés mutatkozik a versekben a kifejezések bonyolultsága és a nyelvek különbözősége miatt...”

Arról ír még Sava Babić, hogy a szerzőtől kapott magyarázatot, ami segítségére volt, és ami nélkül fordításai mások lettek volna (ez az a probléma, amelyről előbb szóltunk). Jelen esetben ez szerencsés megoldás, de mi van akkor, ha olyan szerző műveit fordítják, aki nincs az élők sorában, nem adhat magyarázatot? Sava Babić fölhívja figyelmünket arra, hogy mit tud megvalósítani egy versfordítás: a jelentésnek és a ritmusnak az átmentését.

A kötet az 1963-ban kiadott *Rés* és az 1974-ben megjelent *Rendhagyó halászás* darabjai mellett folyóiratokban közölt és mindeddig nem publikált verseket is tartalmaz.

Az említett kötetek versei nincsenek mind lefordítva, hiszen vannak olyan költemények amelyeket nem is lehetne jól lefordítani, mint például *A házat* vagy a *Petőfi-emblémát*:

*Vergődő vonulás
Halálba vágatás
Egyek-e
Sodródó kavicsnak
Perzselő láng-elmék
Kellesz-e*

(Petőfi-embléma)

Ilyen esetben szinte teljesen kizárt dolog még a ritmusnak is az átmentése, mert a sorvégi rímeknek, valamint a harmadik és a hatodik sornak összetartozóságát emeli ki az egybehangzással. A tartalom és a forma szoros kapcsolata az, ami átfordíthatatlannak tűnik.

Nézzük a lefordított verseket. Megtaláljuk-e a célnyelvi szövegben az eredeti vers szellemét, a ránk gyakorolt érzelmi hatás megegyezik-e az eredeti és a célnyelvi szövegben? Igennel válaszolhatunk, mert a fordító — a jelentés átmentése mellett — az esztétikai értékeket is tökéletesen tolmácsolja.

Összegezésül: Sava Babić jóvoltából értékes fordításokkal gazdagított irodalmunk.

FRANYÓ ZSUZSANNA

AZ ÍRÓ HUMANIZÁLT RÉSE AZ EMBERISÉGNEK

MIRKO BOŽIĆ: *Zapisi usputni*.
Mogućnosti, Split, 1975.

Egy alkotó ember élete, ha hivatásához való elszegődése egyenes hajtású, hú tükre annak, amit műveibe

beleágyazott. Benne a történelem nagy fordulópontjain a hétköznapok tettei is hatványozottabban kifejeződésre jut-

nak: értéküket minden vonatkozásban növeli a keze alól kikerülő termés, ha maradandó műben rögzíti le élményeit, érzelmeit, megismeréseit.

Mirko Božić azok közé az írók közé tartozik, akiknek életútja indulásuk első merész vállalkozásában elhivatottságukat jelzi. Biztos fémjelzés. Nem függ attól, hogy más kimondja: bejuthat-e az irodalomba. Božić nem tartozott az útítársak közé, akiket az idő kedvező szele visz, a siető élet lendületes hullámai vetnek fel. Ugy indult, mint akinek egyéni adottságai révén meghatározott útja van. Nem tétovázott, hogy a dalmát karsztozok közül merre s hova menjen. Már huszonkét éves korában a népfelzabádító harcok forró napjait éli, s egy életre szóló élmények birtokosa lesz. 1943-ban a felzabádított területeken kezd irodalommal foglalkozni. Színpadi író, rendező, a spliti opera szolista, kulturális munkás, csüggedhetetlen szervező, színházigazgató, majd a Horvát Köztársaság Művelődési Szabornak elnöke.

Ez a nagyszerű felfelé ívelése nem tépte ki onnan, ahonnan indult. Mint alkotó művész, mint a társadalmi tevékenységek állandó érlelője, továbbra is a népben élt, a néppel él. Egyetemet végzett, de soha nem tartozott a magas szférákba bezárkózó entellektüelek közé; bármely művét lapozzuk fel — drámáit, regényeit, novelláit —, sorain át érezzük, hogy ő maga mindig ott jár az egyszerű emberek között: az ő életükből olvassa ki az emberi cselekvések indítékait, érzelmeik értelmét, vágyaik tüzét, ennek csitulását vagy olthatatlanságát. Szövegeiben benne van a kurlaniak nyelvjárása. Božić — Miroslav Krleža *Petrica Kerempuh balladái* mintájára — egy elfeledett, kevésbé ismert népyelvet visz be a horvát irodalomba, mint Tamási Ábele, vagy Tömörkény Főrgeteg Jánosa. Ha olvasás közben újra meg újra izlelgetjük, érezzük: vadalanyon termett vadalmazék ezek a szavak.

Igy műveiből, életrajzából sok mindent kiolvashatunk, de egy ilyen izgalmas életúton szeretnénk tovább lépni. És tovább is léphetünk legújabb művével, mert társadalmi életünk mozgásáról, változásairól, az írói alkotómunkához való viszonyról, az igazi kulturális misszióról, és önmagáról, mint emberről egészen intimen vall a *Jegyzetek útközben* című kötetében.

Kisebb-nagyobb lélegzetű munkák gyűjteménye ez. Az 1573. évi paraszt-lázadástól kezdve a népi forradalmon át az önkormányzatú társadalmunk történelmi feladatait elviszi az olvasót, úgy, hogy a befogadóban élő kérdésekre feleletet ad. Igen, ahogy a bevezetőben Stipe Šušar mondja: ezek a tanulmányok, naplójegyzetek, s a vele készített interjúk egy elkötelezett *homo publicicus* és *homo politicus* szavai, írásai. De ezekből nem a vasszapillantó, felmérő és összegező szándékú kortárs hangja szól. Ahogy maga Božić írja: mindig a mélységek felé tört, s mindig azzal a vágygal, reménnyel, eltökélt szándékkal, hogy a dolgok mélyén megleli a gondolkodó, a cselekvő, a minden idők tartalmát kitöltő embert. Ha a *Kurlani* (*Kurlaniak*), vagy a *Neisplakani* (*Visszafojtott könnyek*) című regényeit olvassuk, az avatott szobrász kezével megformált kemény alakjai, s ezeknek a dalmát hegyvidéki városkákban, falvakban élő embereknek vergődése, győzelme, hullása, fölemelkedése a legapróbb mozzanataiban azt sejteti, hogy az író legfőbb kiindulópontja Tolsztojhoz, Balzachoz, Gorkijhoz hasonlóan az ember állandó megfigyelése volt.

Állandó témája az ember, még akkor is, ha tanulmányt ír, ha a színművészet reformjáról előadást tart a színészeknek. Az új művében szereplő huszonkét írás közül négy-öt írásában premier planba állítja az embert mint az élet minden területén jelen levő, alkotó, soha nem nyugvó, örökké nyugtalan lényt, aki éppen a rajta átáradó eseményeket érzi és éli az idő minden rezdülését.

A másik izgató témája az alkotómunka, amely mindig, bárhol is tevékenykedjen az ember, a keze ügyében áll. Csak éljen vele! Az íróról szólva mondja: „Alkotás közben az író »felszabadiul« a kínok, a remegések, a reménykedések és a mélységek szorítása alól.” Mert maga az olvasó is mindezt átéli, hiszen ő is magában hordozza, és állandóan érzi a kínok, a remegések, a reménykedések és mélységek szorítását, csak benne nem jutott kifejeződésre. De a műben megleli. Vagy nem leli meg. „Lehet, hogy ez az ún. kelendőség titka a »piacon« (nemcsak a piacon). Tehát, azt mondhatnám, hogy az értékes mű... mindig meg fogja találni a maga olvasóját.”

Amikor általában az irodalomról szól, merész fordulattal visszakanyarodik első és legkedvesebb témájához, amely fogva tartja, és amelytől — úgy látszik — nem is akar szabadulni, mert bármely műfajhoz is nyúl, legfőbb ihletőjétől szakadna el.

„Az irodalom főmotívuma, legfőbb témája és célja az ember. Az irodalom humanizálás, és ez azt jelenti, és az a feladata, hogy azt kikutassa a legragyogóbb oldalaitól kezdve a legötétebb mélységeiig. Ezért jelentkezik a tévedések az irodalmi alkotások körül. Az irodalmi mű nem az a kép, amilyent mi szeretnénk, hanem az író mély belső megérzései, amelyekkel izgalomba akarja hozni a lelket, hogy ezáltal kételyek, kérdések elé állítsa, gondolkodásra kényszerítse, fölébressze benne az öntudatot és a lelkiismeretet, hogy felzaklassa és ebben a zaklatottságában szakadatlanul humanizálja. Az író nem a nyugalomért, nem az idillekért, nem a megszépítésért alkot. Számára a szépség a nyugalatlan lélek, aki örökké »az ember fölfedezésére« törekszik. És akkor nem

is történhetik másképp, minthogy ennek a célnak az érdekében veszítsen, kutasson és meglelje a maga soha ki nem alvó mementóját. A félreértések az író és az irodalom meg nem értésében rejlenek, s ezek jelen vannak, s továbbra is jelen lesznek. És ezzel egyidejűleg érintettük az alkotó munka folyamatát, s úgyszintén a társadalmi folyamatokat. Az alkotói szabadság és a szellemi látókör tekintetében kölcsönösségük nyilvánvaló.”

A zajló életről szólva így szövi tovább gondolatait:

„Voltaképpen a nyugtalanság az élet erjesztője. És hiszem, hogy nyugodt ember egyáltalán nincs, és az a látszólag nyugodt polgár ezt vagy azt a poklot hordja magában. A nyugalommal való megelégedettség egyet jelentene a halállal való megelégedettséggel.”

Ezért mindig és mindenütt az életigenlő, küzdő, vergődő, végig kitartó embert követve kimondja a maga jelszavát:

„Amilyen nagy a magasság az égit, olyan nagy a mélység az emberig.”

LÉVAY ENDRE

KÖLTŐ A TÖRTÉNELEMBEN

BENJÁMIN LÁSZLÓ: *Sziklarajzok*.
Magvető, Budapest 1975.

Benjámín költészete együtt lélegzik a történelemmel, „szinkronban van” a nemzeti lét folyamatával és eseményeivel. Kritikusai nem mindig egyöntetűen ítélték meg verseit, abban azonban valamennyien egyetértettek, hogy Benjámín a közéleti költők sorába tartozik. Nos, ennek a közéletiségnek legfőbb tartalma éppen az imént említett „szinkronia”. Vagyis az, hogy Benjámín különlegesen éber érzékkel figyeli a közösség sorsát,

erkölcsi állapotának, önbizalmának, életkedvének változásait. Költői útja valójában ennek a figyelemnek a belső mozgását, a lélek közéleti rezonanciáinak ütemét követi. Fiatalként, a háború előtt a munkásosztály gondjairól beszélt, a háborúba hulló Magyarország tragikus helyzetét öntötte szavakba. A korszak kilátástalansága és embertelensége éppúgy megismerhető ezekből a verseiből, mint a „jobbak” reménye, küzdelemre elszánt a-